

CĂLĂTORII PENTRU DOCUMENTARE ȘI CONFERINȚE
ÎN REPUBLICA FEDERALĂ GERMANIA

În cele ce urmează ne vom referi la două călătorii pentru documentare și conferințe întreprinse în 1984 și 1987, ca invitat al unor universități și institute de cercetare din Republica Federală Germania.

Astfel, în ultimul trimestru al anului 1984, respectiv în intervalul 22 noiembrie — 20 decembrie, m-am deplasat în Berlinul occidental, precum și în mai multe orașe din Republica Federală Germania.

În Berlinul occidental am stat cinci zile, ca invitat al Universității din acest oraș, respectiv al Institutului de Pre-și Protoistorie, de sub conducerea prof. dr. Bernhard Hänsel. Aici, la casa de oaspeți a Institutului arheologic german din Dahlem, unde am fost găzduit, denumită Casa Lepsius, după numele chimistului Bernard Lepsius, fiul egiptologului C. Reihard Lepsius, care în 1868—1880 a fost secretar general al Institutului arheologic german, am avut ocazia să-i cunosc pe profesorii Kurt Bittel, specialist reputat în domeniul arheologiei Asiei Anterioare și fost președinte al Institutului arheologic german, Edmond Buchner, actualul președinte al acestui Institut, Hans Gustav Güterbock, hititolog de la Universitatea din Chicago, dr. Güven Bakir, arheolog din Izmir, cu care am purtat discuții privitoare la cercetările lui Hubert Schmidt la Cucuteni, precum și în deosebi relativ la eventuala prezență a civilizației tracie din așezarea Troia VII B₂ și în alte locuri din Anatolia, neobținând la această din urmă problemă un răspuns afirmativ.

Obiectivul principal al vizitei în Berlinul Occidental a fost conferința cu titlul „Problemele culturii Cucuteni în lumina noilor cercetări”, prilejuită de centenarul în 1984 a primelor descoperiri de la Cucuteni, pe care am susținut-o la 24 noiembrie la Institutul de pre- și protoistorie, fiind tipărită ulterior în volumul XIX din 1987 al publicației berlineze „Acta Praehistorica et Archaeologica”. După conferință la care au participat prof. dr. Bernhard Hänsel, care m-a prezentat asistenței, prof. dr. Horst Kirchner, fostul director al Institutului, dr. Mikuláš Dušek de la Institutul de arheologie din Nitra, dr. Constantin Preda, directorul Institutului de arheologie din București, asistent Burger Wanzek ș.a., au urmat întrebări și discuții, dovedind interesul pentru această cultură, la a cărei cunoaștere o contribuție esențială a adus-o învățatul german Hubert Schmidt din Berlin, prin monografia sa din 1932. Tot la acest Institut, m-am documentat în zilele următoare în bibliotecă, consultând lucrările noi, în deosebi cu privire la eneolitic și metalurgia bronzului, dînd totodată unele informații, care mi-au fost solicitate de asistentul Burger Wanzek, cu privire la formele de turnat de bronz de pe teritoriul României, problemă care-l interesa pentru teza de doctorat.

Un alt obiectiv important din Berlinul Occidental l-a constituit Muzeul de pre-și protoistorie dintr-o aripă a palatului Charlottenburg, unde, pe lângă vizitarea colecțiilor, din expoziție, instalată în condiții moderne, și depozit, am avut întrevăderi cu prof. dr. Adrian v. Müller, directorul Muzeului, care în vara aceluiași an a făcut o vizită în România, inclusiv la Iași, însoțind un grup de berlinezi, pasionați pentru arheologie, precum și cu dr. B. Goldmann, de la acest Muzeu, cu pro-

cupări în domeniul metalurgiei bronzului și al geografiei preistorice. Și de data aceasta, ca și cu ocazia vizitei din 1968 la acest Muzeu, m-am interesat în mod special de piesele de la Cucuteni, provenind din săpăturile lui Hubert Schmidt din 1909 și 1910. Și acum am constatat că în depozit sînt doar cîteva vase pictate sau cu decorații care menționează că provin de la Cucuteni. Din informațiile obținute de la prof. B. Hänsel am dedus că în timpul războiului, în urma avarierii din 1944 a clădirii Muzeului de pre-și protoistorie din Leizigerstrasse 1, au avut de suferit piesele rămase acolo, printre care și acelea din săpăturile de la Cucuteni. Altele, în schimb, ambalate în lăzi au fost duse la Spandau, precum și în Turingia și la vest de Magdeburg, de unde au revenit, după război, la Berlin. Așa se explică că astăzi studenții prof. B. Hänsel fac exerciții pe asemenea materiale.

În afară de aceste două instituții, am mai vizitat la Berlin secția de anticități a Muzeului Charlottenburg, conținînd, printre multe alte descoperiri valoroase, tezaurul scitic de importanță mondială de la Vettersfelde (astăzi Witaszkowo) din ultimul sfert al sec. VI î.e.n., precum și tezaurul roman de vase de argint de la Hildesheim din sec. I—III e.n. De asemenea, am fost la Muzeul de egiptologie pentru a vedea poarta Kalabsha din epoca romană (20 î.e.n.), înfățișînd pe împăratul August în postură de faraon egiptean în fața divinităților egiptene, monument primit ca dar din partea Nubiei pentru ajutorul acordat la lucrările de demontare și de refacere a templului de la Assuan.

Remarcabil este și marele Muzeu de etnologie din Dahlem, cu numeroase exponate din toate continentele extraeuropene, un loc important ocupîndu-l acelea din America precolumbiană.

O impresie deosebită mi-a produs însă rezervația arheologică de la Düppel, de sub direcția prof. Adrian v. Müller, care a avut bunăvoința să mă însoțească, ca și colaboratoarea sa Irmgard Lück din Berlin, dîndu-mi explicațiile necesare pentru înțelegerea acestui „muzeu viu”, compus din construcții de lemn cu funcționalitate deosebită, descoperite prin săpăturile arheologice efectuate pe locul respectiv și apoi reconstituite și întreținute cu cea mai mare grijă. La întreținerea în bune condiții a acestui muzeu medieval în aer liber, precum și la cercetările din cadrul lui, își dau contribuția, în mod benevol și cu pasiune, în tot cursul anului, ingineri, chimiști, tehnicieni, profesori și alte categorii de specialiști, repartizați în 16 grupe de lucru. Posibilitățile oferite de muzeu de a cunoaște pe viu felul de viață al oamenilor din regiunea respectivă în Evul Mediu explică aflarea de vizitatori din timpul verii, între 600 și 1 000 timp de trei ore duminică, cînd este posibilă vizitarea lui, precum și procurarea de diferite produse obținute prin mijloace tehnice medievale.

Șederea în Berlin s-a încheiat cu vizitarea palatului Charlottenburg, construit la sfîrșitul sec. XVII și începutul sec. XVIII și apoi lărgit în cursul acestui din urmă secol, impresionînd în deosebi prin decorația în stil baroc a încăperilor regelui Frederic I și a reginei Sofia Charlott, mobilierul, tablourile, gobelenurile, oglinzile și porțelanurile chinezești și japoneze din interiorul lui.

În continuare, ca invitat al Comisiei Romano-Germane din Frankfurt a. M., m-am deplasat în această localitate, unde, datorită faptului că am fost găzduit la Comisie, am avut posibilități foarte bune de documentare în bibliotecă, una din cele mai bune de arheologie din Republica Federală Germania, consultând lucrările privitoare îndeosebi la neo-eneoliticul din sud-estul Europei, metalurgia bronzului în centrul, sud-estul și estul Europei, precum și din domeniul tracolocii. Dintru început țin că remarc prețiosul concurs acordat la Comisie de către prof. dr. Ferdinand Mayer, director, dr. Siegmund v. Schnurbein, director adjunct, dr. Eckehart Schubert, consilier științific, dr. Karl-Friedrich Rittershofer, cercetător și D. Beck, bibliotecar, datorită cărora am putut să lucrez în cele mai bune condiții la această instituție de prestigiu a Institutului german de arheologie, obținând, totodată, și xerox-urile solicitate după lucrările care mă interesau. De altfel, prof. dr. Ferdinand Mayer, specialist în epoca La Tène, este bine cunoscut arheologilor români, îndeosebi prin publicațiile privitoare la săpăturile de mare amploare, de sub conducerea sa, din așezarea celtică de la Manching, ca și dr. S. v. Schnurbein prin lucrările cu privire la epoca migrațiilor. Dr. E. Schubert a fost cu ani în urmă în România, împreună cu fratele său, Franz Schubert, în prezent consilier științific al secției de cercetare de la Manching a Comisiei Romano-Germane, pentru a strânge probe din obiectele de cupru și într-o măsură mai redusă din bronz, în scopul analizelor spectrale din laboratoarele Muzeului Land-ului din Stuttgart, ale cărei rezultate au fost publicate ulterior, în 1968 și 1974, de Siegfried Junghans, Edward Sangmeister și Manfred Schröder. La rîndul său, dr. K. Fr. Rittershofer este cunoscut aceluia care se ocupă cu problema depozitelor de bronzuri, prin lucrarea sa amplă din 1983 relativ la depozitul de la Bühl din faza de tranziție de la Bronzul timpuriu la cel mijlociu.

În afară de discuțiile purtate cu acești specialiști am avut și altele, la Comisia Romano-Germană, cu dr. Ulrich Fischer, fost director al Muzeului de pre-și protoistorie din Frankfurt a.u., care citea zilnic în bibliotecă, în același loc pe care l-a ocupat și ca student, cu acad. Witold Hensel, directorul Institutului de istoria culturii materiale din Varșovia, care a ținut aici și o conferință cu tema „Arheologie și preistorie”, la care am asistat, cu dr. David Kidd, specialist în epoca migrațiilor, de la Departamentul de antichități medievale al Muzeului Britanic din Londra, cu dr. Georges Dantas, director al Muzeului Acropolei din Atena, cu dr. Janusz Ostojka-Zagórski, bursier din Poznań al Fundației Humboldt, bun cunosător al metalurgiei bronzului din cultura Lausitz și cu dr. Tadeusz Sarnowski, bursier din Varșovia al aceleiași Fundații, specialist în epoca romană, autorul unui studiu despre trupele romane în nordul Mării Negre, care urma să fie publicat la Frankfurt a. M.

În după amiaza zilei de 13 decembrie am ținut la Comisia Romano-Germană o conferință despre importanța noilor descoperiri de la Cucuteni, însoțită de proiecții și urmată de discuții, la care au participat prof. dr. Ferdinand Mayer, care m-a și prezentat asistenței, dr. Siegmund v. Schnurbein, dr. Eckehart Schubert, dr. Ulrich Fischer, precum și prof. dr. Jens Lüning, directorul Seminarului de pre-și protoistorie al Universității din Frankfurt a. M., prof. dr. Albrecht Jockenhövel de la același seminar, prof. dr. Hans-Jürgen Hundt din Wiesbaden, fost director al secției de preistorie și al laboratorului Muzeului Central Romano-German din Mainz și alții.

Un alt obiectiv important al vizitei la Frankfurt a. M. a fost Seminarul de pre-și protoistorie, unde m-am întâlnit cu prof. dr. Jens Lüning, neolitician bine cunoscut, cu care am discutat unele probleme relativ la cronologia absolută a neo-eneoliticului, pe baza datărilor C_{14} calibrate, față de care era însă sceptic, manifestînd interes pentru faza Ciușești din Transilvania și cultura Criș la est de Carpați. Tot la acest Seminar am avut întrevederi la redacția publicației „Prähistorische Bronzefunde“ (PBF), pe atunci sub conducerea prof. dr. Hermann Müller-Karpe, cu prof. dr. Albrecht Jockenhövel, dr. Wolf Kubach și dr. Isa Richter-Kubach, în legătură cu unele probleme de tehnoredacție privitoare la publicarea în această serie a lucrării mele, în curs de definitivare, relativ la brăzările de bronz din România. Cu acest prilej m-am întâlnit și cu dr. Adolf v. Schebek, colaborator apropiat al

prof. dr. Hermann Müller-Karpe pentru această serie și alte lucrări, care m-a primit cu multă amabilitate.

În afară de vizitele de lucru la aceste două instituții, în după amiaza zilei de 29 noiembrie am asistat la Muzeul de Pre-și Protoistorie din Frankfurt a. M. la inaugurarea expoziției „Hessen in Evul Mediu timpuriu și arheologia”, conținînd descoperiri caracteristice pentru intervalul 500–900, respectiv perioadele merovingiană (500–700) și carolingiană (800–900) din regiunea Hessen. La inaugurarea acestei expoziții, organizată de Muzeul de Pre-și Protoistorie din Frankfurt a. M., condus de prof. dr. Walter Meier-Arendt și Universitatea din Marburg, prin prof. dr. Helmuth Roth și soția sa, au participat ministrul președinte al Land-ului Hessen, primarul orașului Frankfurt a. M., președintele Universității din Marburg și alte oficialități.

În alte zile am vizitat cu deosebit interes celebrele colecții de științe naturale ale Muzeului Senckenberg, cu funcție de institut de cercetare, unul din cele mai mari și mai importante muzee de acest fel din Republica Federală Germania, atât prin valoarea și varietatea, cât și prin mulțimea pieselor din domeniile zoologiei, geologiei, paleontologiei și botanicii. De asemenea, în compania prof. dr. Vladimir Iliescu din Erkrath, am vizitat o importantă instituție de cultură, respectiv casa și muzeul Goethe din Frankfurt a. M., cu mobilă de stil și valoroase colecții din tablouri și manuscrise.

Tot la Frankfurt a. M., însoțit cu multă amabilitate de fizicianul C. H. Siffert, am vizitat și aeroportul, unul din cele mai mari din Europa, cu culoare de sute de metri, numeroase agenții pentru transporturi aeriene, magazine cu tot felul de lucruri, ascensoare pentru etaje, loc de parcare a mașinilor la subsol și cu o expoziție a aviației germane la etaj.

Din Frankfurt a. M. m-am deplasat, în continuare, în zile deosebite, pentru documentare și conferințe, la Mainz, Heidelberg, Bonn și Köln, precum și la Simpozionul internațional de la Otzenhausen, care este prezentat separat, tot în această publicație (Arheologia Moldovei, XII, 1988, p. 347–348).

La Mainz, am fost la 30 noiembrie, făcînd o vizită la Muzeul Central Romano-German, pe care-l cunoașteam din deplasările anterioare în Republica Federală Germania. De data aceasta, nu am putut vizita decît secția romană din Palatul Electoratului, condusă de dr. Ernst Künzl, conținînd numeroase vestigii romane din sec. I e.n. — III e.n., provenind din regiune, Italia și provinciile din sudul și estul Imperiului. În schimb, secția de preistorie a acestui muzeu, instalată în clădirea mai mică din față, construită pentru vamă în vremea lui Napoleon, nu am putut-o vedea, fiind închisă. Tot la acest muzeu, datorită amabilității dr. Olaf Höckmann, am luat cunoștință de munca migăloasă de reconstituire din mii de bucați din lemn a unei corăbii romane, descoperită la Mainz cu prilejul construcțiilor hotelului Hilton, la 7 m adîncime, într-o depunere cu niută ceramică din sec. IV e.n.

O altă instituție de cultură pe care am vizitat-o la Mainz a fost Muzeul Gutenberg, de importanță mondială, înființat în 1900 și instalat într-o clădire modernă cu începere din 1962, în care funcționează și astăzi. La parter este o sală în care se țin conferințe și se proiectează filmul Gutenberg în 11 limbi. Ceva mai sus de parter, este prezentată evoluția atelierelor de tipografie de la acele reconstituit al lui Gutenberg, în care pot fi imprimate pagini și astăzi, pînă la mașinile de tipărit electronice din zilele noastre. La primul etaj sînt expuse tipăriturile de la cele mai vechi din Mainz și, în continuare, din sec. XVI–XIX, tehnicile grafice, cărți pentru copii, litografiile vechi, mașini de imprimat, într-un spațiu special celebra biblie a lui Gutenberg cu 42 linii, și evoluția legăturilor de cărți. La etajul al doilea este ilustrată istoria scrisului de la babiloneni și egipteni la greci și romani, precum și arta scrierii din mănăstiri. Tot la acest etaj se află colecția est-asiatică cu tipărituri chineze, japoneze și coreene, evoluția istoriei hîrtiei, expoziția unora din cele mai frumoase cărți tipărite în sec. XX în Germania și alte țări ș.a.

La Heidelberg m-am deplasat în zilele de 4 și 5 decembrie, revizînd acest frumos oraș cultural german de pe malurile Neckar-ului, renumit prin cea mai veche universitate din Germania (1387), în cadrul căreia funcționează Seminarul de pre-și protoistorie, condus anterior de prof. dr. Vladimir Milojević și în prezent de prof. dr. Harald Hauptmann, ambii

reputați neolitiциeni. Fiind invitat de către acesta din urmă, am jnit o conferință cu privire la cultura Cucuteni, în seara zilei de 4 decembrie, la Seminarul de pre- și protoistorie, la care au participat prof. dr. Harald Hauptmann, care m-a prezentat asistenței, conf. dr. Eberle, alte cadre didactice și studenți. Și aici, ca și la Berlin și Frankfurt a. M., conferința a fost însoțită de proiecții și urmată de discuții. Cu prilejul vizitei la Seminar, m-am documentat în bibliotecă, informându-mă și asupra stadiului schimbului de publicații cu România. Totodată, în calitate de membru, din partea României, pe atunci alături de regretatul acad. E. Condurachi, al Comisiei internaționale pentru cercetarea preistoriei Balcanilor, din cadrul Academiei din Heidelberg, am făcut împreună cu prof. dr. Harald Hauptmann, o vizită prof. dr. Viktor Pöschl, președintele acestei Comisii, cu care am discutat unele probleme relativ la cercetările arheologice din spațiul carpato-dunăreano-pontic.

Tot la Heidelberg, am revăzut, în limita timpului disponibil, castelul medieval, în a cărui curte interioară au loc vara concerte și diferite spectacole în aer liber, precum și Muzeul Palatinatului dintr-o frumoasă clădire în stil baroc, conținând bogate colecții de piese arheologice, ca și de tablouri și sculpturi din Germania, Țările de Jos și Italia din Evul Mediu și până în epoca contemporană, precum și măturii prețioase relativ la cele șase secole din istoria universității ș.a.

La Bonn m-am deplasat în zilele de 5—7 decembrie, având ca obiectiv principal documentarea la Comisia pentru arheologie generală și comparată a Institutului arheologic german, de sub conducerea prof. dr. Hermann Müller-Karpe, datorită bunăvoinței căruia am putut fi găzduit la Comisie, ceea ce mi-a facilitat mult lucrul în biblioteca Institutului, foarte bine înzestrată cu lucrări de arheologie privitoare la trecutul îndepărtat al diferitelor zone ale globului de la Pacific până la Atlantic.

În perioada de documentare la această Comisie am avut o întrevedere cu directorul ei, prof. dr. Hermann Müller-Karpe, sub redacția căruia apărea la data respectivă, pe lângă seria „Prähistorische Bronzefunde“ (PBF), cu peste 80 volume, la care arheologii români Al. Vulpe, Mircea Petrescu-Dimbovița și Tiberiu Bader au publicat patru tomuri privitoare la topoare, seceri și fibule de bronz, și publicațiile Comisiei (KAVA), tot cu peste 80 volume, respectiv Colocvii, Cercetări, Materiale și Contribuții. În ceea ce privește volumele de materiale, prezintă interes pentru arheologii români acelea privitoare la așezările eneolitice din nord-estul Bulgariei de Henrieta Todorova, ca și altele anunțate ale arheologilor sovietici. Tot cu prilejul acestei întrevederi, am reținut, în ceea ce mă privește, posibilitatea publicării unei lucrări relativ la stațiunea Cucuteni, ca o completare a monografia lui Hubert Schmidt.

În afară de acestea, la Comisia din Bonn am mai purtat discuții în domeniul neoliticului cu dr. Michael Tellenbach, care a efectuat săpături arheologice în Peru și a publicat în 1983 o lucrare de sinteză relativ la neoliticul preceramic din sud-estul Europei, pe baza cercetărilor tipologice-stratigrafice asupra uneltelor de piatră, precum și cu doctorandul Martin Bemmann, care lucra la o dizertație privind perioadele I—III Montelius, respectiv Reinecke A—D, ale epocii bronzului din Rheinland. Cu acesta din urmă am discutat și problema noilor datări C_{14} calibrate ale epocii bronzului, propuse de dr. Hans Quitta, îndeosebi acelea privitoare la începutul acestei epoci, care după părerea sa s-ar plasa în intervalul dintre limita inferioară a celei mai vechi date și limita superioară a celei mai noi, respectiv între 2500 și 2000 î.e.n.

În restul timpului cît am stat la Bonn am revăzut la Colegiul Albertinum pe prof. dr. Iosif Antohi din București, doctor în pedagogie al Universității din Heidelberg, care, în calitate de profesor invitat al Universității din Bonn, pentru pedagogie comparată, se afla în al optulea an aici, fiind foarte bine apreciat de profesori și studenți. De asemenea, am vizitat din nou cu mult interes muzeul casei de naștere a lui Beethoven, conținând manuscrise originale, scrisori, schițe, instrumente de muzică și arhiva Beethoven.

La Köln, unde m-am deplasat în după amiaza zilei de 7 decembrie, am revăzut Muzeul Romano-German, apreciind din nou la superlativ bogatele sale colecții de anticități

romane de valoare mondială, îndeosebi în domeniul vaselor de sticlă, ogîndind, prin felul de expunete modern, mai bine ca oriunde, felul de viață și de gîndire al romanilor din această regiune.

Tot la acest muzeu am avut ocazia să văd și expoziția tezaurului de la San Marco din Veneția, cu piese de o deosebită valoare artistică și istorică din secolele IV—XV, conștind din vase decorate de sticlă și metal, statuetă din cristal de munte, tronuri din marmură, icoane, legături de cărți, relicviare ș.a.

Pe lângă acestea, am vizitat și tezaurul Dom-ului, unul din cele mai bogate din Europa, conștinind, printre altele, codex-ul Hillinus (circa 1000) cu reprezentarea vechiului Dom, evangheliarul din Limburg de la începutul secolului XI, scrierul Sf. Engelbert, episcop de Köln, din argint parțial aurit, piesa principală a orfervării din Köln executată în 1633 de bijutierul Konrad Duisbergh ș.a.

În încheierea acestei prezentări a vizitei din anul 1984 în Berlinul Occidental și citeva localități din Republica Federală Germania, țin să menționez, că atât la ducere cît și la înapoiere, fiind în trecere prin Berlinul răsăritean, am făcut două vizite de lucru la Institutul Central de istorie veche și arheologie. Cu acest prilej am avut întrevederi cu acad. Joachim Herrmann, directorul Institutului, precum și cu colaboratorul său, dr. Detlef Rössler, în problema contribuțiilor românești la Enciclopedia istoriei popoarelor Europei în Evul Mediu timpuriu, din al cărui comitet de redacție internațional, condus de acad. Joachim Herrmann, fac parte, pentru România, împreună cu acad. Ștefan Pascu și dr. Radu Popa. De asemenea, am putut consulta aici și celelalte voci ale acestei Enciclopedii elaborate de autori din diferite țări europene, împărțînd redactorilor din Berlin ai Enciclopediei punctul de vedere al istoriografiei române în unele probleme ce aveau tangență directă cu istoria țării noastre.

Totodată, am avut la Institut întrevedere cu dr. Hans Quitta, reputat neolitician și specialist în problema datărilor absolute prin metoda C_{14} , care, spre deosebire de alte convorbiri anterioare, inclina să accepte acum, ca de altfel și alți specialiști din Europa și America, datele calibrate ale acestei cronologii, în genere cu 7—800 ani mai vechi față de datările convenționale obișnuite, invocînd în sprijinul acestei datări concordanța datelor calibrate cu cronologia dinastiilor 1 și 3 ale Egiptului vechi. Dr. Hans Quitta, bine cunoscut arheologilor români prin sprijinul acordat analizării în laboratorul din Berlin, prin metoda C_{14} , a numeroase probe din neo-eneoliticul României, care a întreprins studii în acest domeniu nu numai pentru Europa, ci și asupra Orientului îndepărtat și Apropiat, era preocupat acum de cronologia absolută a epocii bronzului, publicînd în această privință, în catalogul expoziției „Troia și Tracia“ (1982), un articol relativ la cronologia straturilor Bronzului timpuriu de la Troia.

Tot în Berlin am revăzut Muzeul Pergamon, în care se află partea de vest a marelui altar din Pergam (sec. II î.e.n.), dedicat lui Zeus și Athenei, remarcabil prin friza reprezentînd lupta zeilor contra giganților, precum și reconstituiri ale arhitecturii de mari proporții neo-babiloneene din epoca lui Nabuchodonosor II (604—562 î.e.n.) și alte capodopere ale arhitecturii monumentale și sculpturii în piatră din Asia Mică.

* * *

Cea de a doua călătorie, de data aceasta pentru documentare, schimb de experiență și participare la cel de al XI-lea Congres Internațional de pre- și protoistorie, a avut loc în perioada 21 august—21 septembrie 1987.

În urma recomandării conducerii Universității „Al. I. Cuza“ din Iași, am fost invitat de Universitatea din Freiburg i. Br., împreună cu alți trei arheologi de la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol“ din Iași (dr. Silvia Teodor, dr. Silviu Sanie și dr. Vasile Chirică) să mă deplasez, în cadrul acordului de colaborare dintre cele două universități, pentru două săptămîni la Freiburg i. Br. Din cei patru invitați propuși inițial, ne-am deplasat numai trei în intervalul 21 august—5 septembrie, al patrulea (dr. Vasile Chirică), plecînd ulterior, tot pentru două săptămîni, în cursul lunii septembrie.

În drum cu trenul spre Freiburg i. Br. ne-am oprit cîteva ore în Berlinul Răsăritean, pentru a vizita muzeul Pergamon

și Bode, precum și mai multe ore în Berlinul Occidental, unde împreună cu muzeograful dr. Burger Wanzek am fost la Muzeul de antichități, pentru a vedea în special tezaurul scitic de la Vetersfelde (astăzi Witaszkowo) și cel roman din vase de argint de la Hildesheim, precum și alte descoperiri importante din acest mare muzeu. În continuare, după o scurtă vizită în oraș, în care am fost însoțiți de dr. Burger Wanzek, seara ne-am deplasat cu trenul la Freiburg i. Br., prin Gersungen, Bebra și Frankfurt a. M., ajungând acolo în dimineața zilei de 24 august.

Aici, după cazarea la casa de oaspeți a personalului clinicii din Fehrenbachallee, s-a luat contact cu șeful serviciului relații externe al Universității (Heribert Rams), decanul Facultății de filosofie I (prof. dr. Christian Strahm), directorul Institutului de pre- și protoistorie (prof. dr. Heiko Steuer), consilierul academic al Institutului (dr. Wolfgang Pape), catedra de arheologie clasică (prof. dr. Volker Michael Strocka) catedra de arheologie creștină și istoria artei (prof. dr. Otto Feld), catedra de romanistică (prof. dr. Paul Miron și dr. Elsa Lüder).

Personal, fiind a patra oară la Freiburg i. Br., după vizitele anterioare (1971, 1975 și 1977), aveam cunoștințe vechi la Institutul de pre- și protoistorie, fiind întîmpinat, de altfel ca și ceilalți doi colegi, cu multă căldură și simpatie.

Reîntîlnirea aici cu prof. dr. Edward Sangmeister, fostul director al Institutului de pre- și protoistorie, în timpul cărui am ținut lecții pentru studenții la acest Institut, în 1975 și 1977, mi-a produs o deosebită plăcere, mai ales că în două cărți ale mele, tipărite în țară (*Depozitele de bronzuri din România*, Editura Academiei RSR, București, 1977) și în Republica Federală Germania (*Die Sieheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horle Rumäniens*, „Prähistorische Bronzefunde“, XVIII, 1, Editura C. H. Beck, München, 1978), am reprodus datele analizelor spectrale ale bronzurilor din România din o carte fundamentală a acestui profesor, publicată în colaborare cu Siegfried Junghans și Manfred Schröder.

Din primul moment al vizitei la acest Institut a făcut o impresie bună cele două volume apărute în 1987 la Iași (M. Petrescu-Dimbovița și Dan Gh. Teodor, *Sistemul de fortificații medievale timpurii la est de Carpați. Așezarea de la Fundu Herții (jud. Botoșani)*, Editura „Junimea“, Iași și *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, editat de Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași, sub redacția lui Mircea Petrescu-Dimbovița, în colaborare cu Nicolae Ursulescu, Dan Monah și Vasile Chiriță), care au fost donate Bibliotecii Institutului, urmînd să se primească, în continuare, alte două publicații editate de Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași în anul 1987, respectiv volumul XI din *Arheologia Moldovei și La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie*, sub redacția lui Vasile Chiriță.

Activitatea științifică și publicistică a arheologilor ieșeni a constituit un imbold în reluarea, cu mai multă eficiență, a legăturilor științifice cu colegii din Freiburg i. Br.

În acest scop, în perioada 24—30 august, cit a durat deplasarea în acest oraș, m-am străduit, împreună cu cei doi colegi ai mei, să stabilesc în mod concret, în funcție de preocupări, temele problemei generale, comunicate în 1986 de Universitatea din Iași. În felul acesta s-au prevăzut următoarele patru teme, care reprezintă o detaliere și, în parte, completare, la solicitarea specialiștilor germani, a problemei de colaborare propusă în 1986 de Universitatea din Iași:

- 1) Legături între Europa centrală și spațiul carpatodunăreano-pontic în neo-encolitic.
- 2) Sfirșitul păgînismului și începutul creștinismului în țările dunărene.
- 3) Civilizația antică tirzie în Europa centrală și în spațiul carpatodunăreano-pontic (sec. IV—VI).
- 4) Începutul orașelor medievale în Europa centrală și în spațiul carpatodunăreano-pontic.

S-a sugerat ca propunerile respective de teme să fie prezentate Rectoratului Universității din Iași, care, după aprobare, să le comunice Universității din Freiburg i. Br.

Aceste propuneri de teme, precum și alte aspecte ale activității desfășurate de arheologii români la Freiburg i. Br., au fost incluse într-un scurt raport în limba germană asupra vizitei la Freiburg i. Br., copii după acest raport fiind lăuate

la Institutul de pre- și protoistorie și la serviciul relații externe al Universității, respectiv la conducătorul acestui serviciu, Heribert Rams, la care ne-am prezentat împreună cu prof. dr. Christian Strahm, decanul Facultății de filosofie IV.

În legătură cu problema colaborării la temele respective sînt însă dificultăți, întrucît mai mulți din arheologii germani din acest centru universitar cu care am discutat sînt angajați deja la proiecte de colaborare științifică în țară și peste hotare.

Pentru a ține legătura continuu și a trezi interesul pentru colaborare la temele propuse de comun acord, se impune să se realizeze în primă etapă următoarele deziderate din partea specialiștilor germani.

- 1) Completarea bibliotecii cu reviste de istorie veche și arheologie românești care lipsese, conform listei întocmită de partea germană, precum și cu monografiile ale arheologilor români, urmînd să se primească în schimb publicații germane de arheologie și *xerox-uri* după lucrări care nu se află la Iași.

- 2) Tipărirea de specialiști români a unor articole de arheologie medievală în publicația „Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters“ și de cei germani în „Arheologia Moldovei“.

Paralel cu această activitate, ne-am documentat în timpul liber în bibliotecile Institutului, de pre- și protoistorie, de arheologie clasică și de istoria creștinismului și istoria artei, solicitînd *xerox-uri* după unele studii, care ne interesau în mod special, precum și la Muzeul de pre- și protoistorie din Palatul Colombi. De asemenea, am efectuat vizite la Augustinermuseum unde se afla și expoziția „Opere de artă din Utrecht“, Muzeul de științele naturii și Muzeul de artă modernă.

În afară de acestea, am făcut o vizită de informare și la Biblioteca Universității, una din cele mai moderne din Republica Federală Germania, computerizată nu însă pentru documentare, ci pentru operațiile de bibliotecă. În această privință, din discuțiile purtate, a prezentat interes codificarea indexată, prin computer, pentru bibliografia din domeniul arheologiei, la care se lucrează la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol“ din Iași, în colaborare, pentru partea tehnică, cu specialiștii de la CEPECA din București.

De asemenea, am vizitat și Biblioteca română, condusă pînă nu demult de dr. V. Mihăilescu și în prezent de istoricul Bidian, care ne-a arătat colecțiile de publicații, deosebit de bogate, obținute prin schimburi și achiziții, ceea ce face ca această bibliotecă a statului german, una din cele mai mari din Europa în domeniul romanisticii, să fie consultată cu interes, pentru întocmirea de lucrări în acest domeniu.

În continuare, în cea de a doua săptămînă a invitației Universității din Freiburg i. Br., respectiv în intervalul de la 30 august la 5 septembrie, ne-am deplasat la Mainz, pentru a participa la cel de al XI-lea Congres internațional de științe pre- și protoistorice, care este prezentat în mod separat, tot în această publicație.

După încheierea lucrărilor acestui Congres, în intervalul de la 6 la 20 septembrie 1987, am fost la Frankfurt a. M., fiind invitat, pentru lucrări de tehnoredacție la volumul meu relativ la brăzările de bronz din România, de către prof. dr. Albrecht Jockenhövel, redactor responsabil, după prof. dr. Hermann Müller-Karpe, al publicației „Prähistorische Bronzefunde“, în care urmează să apară această lucrare, ca și o altă anterioară, din 1978, a aceluiași autor, relativ la secerile de bronz din România. În acest scop, în urma discuțiilor purtate de prof. dr. Albrecht Jockenhövel și dr. Wolf Kubach, principalul său colaborator la redacția publicației respective, am făcut unele precizii și completări la textul expedit anterior, operații pe care le-am continuat și după înapoierea în țară. De asemenea, am verificat împreună cu desenatoarea Ingrid Dassbach toată ilustrația relativ la tipologia brăzărilor, pe care a copiat-o în întregime după desenele trimise, urmînd ca în viitorul apropiat să se facă același lucru și pentru planșele cu desene pentru descoperirile închise de desenatorul șef G. Endlich sau eventual un altul.

Tot la Frankfurt a. M. m-am documentat asupra unor probleme privitoare la neolitic și epoca bronzului în Biblioteca Seminarului de pre- și protoistorie, în care se află și redacția publicației „Prähistorische Bronze funde“, precum și la Biblioteca Comisiei Romano-Germane, pe care am frecventat-o și cu prilejul altor deplasări, fiind, cum este bine cunoscut, una din cele mai bune în domeniul arheologiei din Republica Federală Germania.

Totodată am avut mai multe întrevederi, în deosebi cu profesorii Jens Lüning, directorul Seminarului de pre- și protoistorie din Frankfurt a. M., Albrecht Jockenhövel, devenit recent director al Seminarului de pre- și protoistorie al Universității din Münster, dr. Adolf v. Schebek, de la Seminarul de pre- și protoistorie din Frankfurt a. M., dr. Echehart Schubert, consilier științific al Comisiei Romano-Germane, Carol Heinz Sziffert, fizician din Offenbach ș.a.

În afară de acestea, la Institutul de pre- și protoistorie, înzestrat cu patru computere personale, și la Comisia Romano-Germană am obținut mai multe xerox-uri după literatura de specialitate, care mă interesa, bucurându-mă în această privință de concursul binevoitor al colegilor germani.

Tot la Frankfurt a. M., în timpul liber, am vizitat Muzeul de etnologie cu piese prețioase din Australia, Oceania, Arhipelagul malaiéz și alte regiuni, Muzeul Liebig cu sculpturi antice remarcabile grecești, romane și egiptene, precum și medievale, bogatele și frumoasele colecții de pictură europeană modernă ale Institutului de artă Städel și ale pinacoteei orașului, cunoscute sub denumirea de Städel după numele donatorului Johannes Friedrich Städel (1728—1816), Muzeul de artă meșteșugărească al orașului Frankfurt a.M., cu numeroase piese de valoare de artă aplicată europeană și asiatică din Evul Mediu până în secolul XX și Muzeul filmului, în care prezentându-se originea și evoluția aparatelor de filmat și proiectat, este expus și un aparat pentru desen „camera lucida”, inventat în 1806 și folosit în sec. XIX în special de militari pentru hărți detaliate. De menționat, că acest aparat, cunoscut și sub denumirea de „cameră clară”, opusă aceleia de „cameră obscură”, este folosit în mod curent și astăzi de desenatoarele Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași, precum și de unii arheologi ai acestui Institut.

La întoarcerea în țară, în calitate de membru în comitetul de redacție internațional al Enciclopediei istoriei poarelor în Evul Mediu timpuriu, am rămas o zi în Berlinul răsăritean, unde, la Institutul central de istorie veche și arheologie, conform acordului conducerii Academiei de Științe Sociale și Politice și al acad. Ștefan Pascu, responsabil al grupului român din acest comitet, am predat și apoi discutat cu cercetătorii Martina Vogt, Gabriela Samietz, dr. Dieter Berlekamp și cu asistent dr. Detlef Rössler, vocile autorilor români pentru cel de-al doilea volum al Enciclopediei (BO—E). De asemenea, am parcurs celelalte voci primite la redacție pentru a fi incluse în acest volum, respectiv din Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia și U.R.S.S., urmărind cu atenție pasajele privitoare la istoria țării noastre.

Constatări făcute cu acest prilej la Berlin le-am comunicat apoi acad. Ștefan Pascu la Cluj-Napoca, unde am rămas o zi pentru această problemă, precum și dr. Radu Popa și dr. Radu Harhoiu de la Institutul de Arheologie din București, primul fiind, ca și autorul acestei dări de seamă, membru din partea României în Comitetul de redacție internațional al Enciclopediei și al doilea secretar al Comitetului național român pentru această publicație.

Avându-se în vedere necesitatea depășirii unor dificultăți ivite la volumul II, care pot afecta colaborarea în continuare a specialiștilor români la această publicație de caracter internațional, se impune participarea celor doi arheologi români, dr. Radu Popa și dr. Radu Harhoiu, la reuniunea din mai 1988 de la Halberstadt (R.D.G.) a secretarilor Comitetelor naționale, pentru recomandări, completări și alte probleme în legătură cu vocile pentru acest volum, dintre care unele, privind istoria țării noastre, vor trebui revizuite, pentru a corespunde adevărului istoric.

Mircea Petrescu-Dimbovița

AL XI-LEA SIMPOZION — INFORMATICA ȘI CONDUCERE, CONDINF '87

În perioada 27—29 mai 1987 a avut loc la Cluj-Napoca cel de al XI-lea simpozion național de „Informatică și conducere — Condinf '87”, la care au participat peste 300 de specialiști din diferite domenii de activitate din întreaga țară. În cadrul meselor rotunde desfășurate pe parcursul simpozionului, două s-au referit la arheologie. Prima „Analiză, prospectări și prelucrarea rezultatelor obținute pe calculator pentru arheologie”, iar cea de a doua „Informatică și arheologie”.

La prima masă rotundă au participat alături de arheologi numeroși specialiști de la Facultatea de Fizică a Universității din Cluj-Napoca și de la Institutul de Tehnologie Izotopică și Moleculară din aceeași localitate.

Dr. Liviu Darabană a prezentat rezultatele obținute prin prospectarea cu metode fizice a siturilor arheologice de la Iclod, Sarmizegetusa și Tureni. S-a precizat că rezultatele obținute prin folosirea metodelor fizice de prospecțiune au fost inițial prelucrate manual, iar ulterior cu calculatorul. Rezultatele oferite de prospecția fizică au indicat apoi arheologilor zonele care trebuie mai întâi cercetate și eventualele anomalii observate pe teren. Astfel, la Iclod au fost puse în evidență mai multe amenajări și aglomerări, dintre care în urma excavațiilor una s-a dovedit a fi o conductă de apă ce se afla la —2 m. Din păcate, magnetometrul cu protoni, care s-a folosit pentru aceste prospecții, nu putea detecta construcțiile din piatră. Ele apăreau doar sub forma unor umbre. Din această cauză s-a impus folosirea unei metode combinate și anume cea a testării cu raze gama. În acest scop s-a folosit un aparat cu raze gama, utilizat în general pentru testarea terenurilor. Acest aparat trimite razele gama spre sol, posibilitatea de împrăștiere a acestora este liniară și ea depinde de compoziția terenului. Densitatea mai mare indică existența unor construcții. Testări cu acest aparat s-au făcut la Sarmizegetusa și rezultatele obținute sînt bune. S-au pus în evidență o conductă aflată la —1,80 m, o porțiune a zidului de incintă și chiar pietre izolate. În rețelele de densitate se pot vedea deci foarte clar, datorită sensibilității aparatului, construcțiile. Cu același aparat s-au făcut testări și la Tureni pentru morminte tumulare și s-au putut pune în evidență chiar concentrații

de cioburi. Cercetătorul amintit consideră că acest aparat poate fi folosit cu succes și la identificarea platformelor de lut ars sau a aglomerărilor de cioburi.

Tot în cadrul aceleiași mese rotunde, dr. Fiat Trandafir a prezentat o comunicare referitoare la analiza prin metode nucleare a obiectelor arheologice. S-au avut în vedere rezultatele obținute prin analiza activării cu neutroni și fluorescența cu raze X. Aceste două metode oferă posibilitatea precizării provenienței, a identificării elementelor de bază și a celor insoțitoare a materialului, pentru a se preciza epoca în care s-au realizat obiectele analizate, în funcție de dezvoltarea economică. Au fost analizate cîte 20 de monede antice provenind din descoperirile de la Sarmizegetusa și Gherla. Moneda este supusă unei activări cu neutroni. Elementele constitutive ale materialului din care este lucrată moneda devin radioactive și se pot face astfel măsurătorile și determinările acestora. Pe baza spectrogramei obținute se pot face apoi aprecieri asupra înfloririi sau decadenței perioadei în care monedele au fost emise. Din analiza monedelor amintite s-a observat că în timpul domniei lui Traian, monedele imperiale romane conțin o concentrație mare de argint, în raport cu celelalte elemente, ceea ce indică deci o perioadă de înflorire economică, spre deosebire de perioada posterioară domniei acestui împărat.

Cercetătorii care au lucrat cu această metodă consideră că ea prezintă avantajul de a nu fi distructivă și oferă totodată și posibilitatea cercetării problemelor de datare și proveniență.

Dr. I. Cozar a prezentat cu aceeași ocazie o altă metodă — activarea cu neutroni. În acest caz s-au analizat mai multe fragmente de bronz provenind dintr-o statuie a împăratului Caracalla. Pentru unele fragmente existau dubii că aparțin aceluiași monument sau provin de la alte statui. Metoda activării cu neutroni pune în evidență impuritățile materialului. Dacă datele sînt apropiate indică proveniența de la aceeași piesă, dacă sînt prea îndepărtate este vorba de piese diferite. În cazul de față toate fragmentele proveneau de la aceeași piesă. Tot prin această metodă se poate pune în evidență și natura materialului. Este vorba de a se preciza dacă s-au